

Paavo Haavikko 1931 – 2008  
Kogutud luuletused eesti keeles

EKSA 2021

## Paavo Haavikko

Kirjastaja, akadeemik, aforist, luuletaja, näitekirjanik.  
filosoofia audoktor kirjutab oma viimast raamatut. Ta  
mõtleb hetkele, kui tundetus on tulnud.

*Suomen Kuvalehti 51-52 2007*

Akadeemik ütleb, et kirjutab oma viimast raamatut

Ehk ei ole selles karta midagi. Surmas.

**Paavo Haavikko, 76**, arvab, et elab veel kolm aastat. Niipalju aega on ta endale budjeteerinud.

Selle ajaga peaks kirjutama viimase raamatu, Haavikko testamendi. See on piinavalt aeganõudev, aga vältimatu, sest kogu Soome ajalugu on tohutu bluff. Keegi, niisiis Haavikko, peab ära rääkima tõe soomlaste ja venelaste suhetest, vaenlaseks olemise valest pildist. Siis ta on kõik ära rääkinud.

Bulevardi 19, summer, siseõu, teine summer, trepikoda, teine korrus. Parempoolne uks viib Arthouse'i kirjastuse ruumidesse, pahempoolsel on silt Paavo Haavikko. Uksel ei ole kella, sisse saab koputades.

Haavikko istub elutoas sohval ja kammib oma valgeid juukseid, mis on lae poole püsti.

Minia, kes juhuslikult läbi astunud, kallab tassidesse kohvi ja tee, toob lauda Ekbergilt tellitud kaneelisaiu. Ja läheb siis minema.

Haavikko ohkab.

Eluring tõmbub kokku, kui käimine raskeks muutub, paljudel päevadel ei lähe ta kodunt kuhugi. Koduabiline käib poes ja teeb süüa.

Haavikko kuulub vanuse- ja ühiskonnaklassi, kes harjus koduabilistega, tal on nid olnud alati. Oli aeg, kus Bulevardi ja lähemat tänavate restoranid meelitasid, aga nüüd viitsib ta isegi neisse harva minna. Pere käib külas, tised mitte. „Olen üsna tüüpiline üksildane vanainimene, sõprade ring on olematu. Olen alati tahtnud üksi olla, mul pole seltsi vaja läinud. Nüüd oleks, aga ega inimsuhteid enam ei teki.“

Haavikko kinnitab, et ei ole käinud kolmkümmend aastat *kusagil*, ei teatris ega ooperiski. Ta võõrastab kultuurilist jõhkrust, nagu Kristian Sniedsi *Tundmatu sõduri* tõlgendust, mida Haavikko ei ole küll näinud, aga mille kohta tal on oma arvamus.

„Kunstis ei tohi anda mudeleid ja käske inimeste hävitamiseks, see on niui võimas signaal ja läheb nii võimsalt inimeste psüühikasse. Mina ei peaks nii tegema, inimene on ahv, kes õpib teiste eeskujust.“

Haavikko ei sekku ka enam kirjastamisse. Ta andis Art House peatoimetaja koha viis aastat tagasi pojale Heikki Haavikkole ja jätkab juhatuse esimehena.

Mida Haavikko siis teeb? Ta peab ju oma tunnid millegagi täitma.

On mõned asjad.

Aktsiate müük. Ta helistab maaklerile oma lauatelefoniga mitu korda nädalas. Mobiili tema ei puuduta, sest see ei mahu sõrmede vahele. Ta ei vaata ka kurse arvutist, tal polegi seda.

„Mina olen ise arvuti.“

Haavikko pistab käe sohvapatjade vahele ja kaevab natuke. Pihku jääb habemeajamismasin.

„Ahah Ega ma seda...“

Televiisori pult .on mattunud sügavale sohva seesmusesse, selle leidmine võtab natuke aega.

Haavikko sirvib teksti-tvlt aktsiakursse.

„Seal nad on reaalselt. Mõistus ei võta, et nii on.“

Raha juurde ta enam ei vaja, kuid ka kapitali säilitamine nõuab tööd. Aktsiatehing on eluaeg majanduses mänginud mehele mäng. Ja oma kriitikavõime mõõt: näed ruttu, kas su mõtted on tarbetud või on neil vastavus tegelikkuses.

Ikka veel on.

Haavikko vaatab ka palju televiisorit, Teema kanalit ja dokumente. Aga kodumaist kirjandust ja lüürikat ta enam ei puutu. Ega siis seesugust raamatute hulka enam ei suuda, vana mees, ja pealegi, ta teab kõik selletagi, lugemata. Ja ta kirjutab oma viimast raamatut.

Haavikko osutab. Oma söögitoa lauanurgal kindlalt sisvat kirjutusmasinat. Sellega ja seal ta meelsasti kirjutab. Kuigi masin on ära 50 aastast kasutamist katki, jukerdab nagu ka tema omanik. Ta on püüdnud samasugust leida, aga neid enam ei tehta.

„Ei ole kaunimat häält kui kirjutusmasina hääl. Kui teksti parandad, siis näed varasemat versiooni. Arvutis kaob esimene, kõige parem lause ära. See on raamatuid õige palju mõjutanud. Arvutiga on kerge kirjutada luuletusi või ükskõik mida, aga need ei ole mitte alati sündinud inimesele loomuliku protsessi kaudu.“

Mida vanemaks saad, seda raskemaks kirjutamine muutub. Meeles välgatab lauseid, juba valmis lauseid, aga neid paberile taguda ei jaksa. Tuleval sügisel ilmuvat väljaannet võib tema poolest nimetada luule-, aforismi- või ajaloooteoseks. Ta ei mäleta, mitmendat raamatut praegu teeb, sajandat või sinnapoole.

Teema on soomlaste igavene rahvuslik trauma. Suhe Venemaaga. Haavikko räägib vaevaliselt ja vaikselt, saadab end sügavate ohetega, peab pikki pause ja vahel kaotab sõna poole mõtte pealt ära. Venemaa kohta oin tal siiski öelda palju terveid lauseid.

„Venemaa on olnud Soomele hea lepingupartner. Venelased on üsnagi rangelt soomlastega sõlmitud lepingutest kinni pidanud, mitte nii, nagu soomlased üksteisele räägivad.“, jza nii jätkus sõda veel ööpäeva.

„Ka mina uskusin 60 aastat propagandat ja vana Venemaa-pilti.“

„Jätkusõjas ei täitnud soomlased eeltingimusi ja nii jätkus sõda veel ööpäeva. Soomlased said ettekujutuse, et Venemaa tahtis teadlikult lepingut rikkuda, kuigi seda rikkusid soomlased. See on dokumenteeritud asi.“

„On kohutav, et noorele põlvkonnale söödetakse valesid, kes usub, kui isamaamehed räägivad.“

„Paasikivi, kes ka majanduse asjadest midagi aru ei saanud, tegi ja soovitas lepinguid, kus sõjahüvitised märgiti dollarites, aga ta ei võtnud arvesse dollari kursikõikumist. Ta oli nii oskamatu pangamees.“

„Venemaa, Venemaa, Venemaa... see on vaid selle mõtteviisi jätk. Aastakümneid mõelnud, olen mina tulnud teistsugusele tulemusele.“

„Ei või nemad öelda, et viga oli meis, ealeski ei olnud viga soomlastes.“

Ülejäänut võib lugeda raamatust.

Viimase jaoks on Haavikkol jälle uus kirjastaja. Või õieti vana.

Haavikko ja Otava teed läksid lahku 20 aastat tagasi. Ilta-Sanomat kirjutas suurelt: Haavikko lahkumine pani Otaval suu kinni

20 aastat ei teinud ta Otava uksi lahti, kuigi kodunt oleks olnud sinna viie minuti tee.

Erinevad ettekujutused ettevõtte arendamisest ja halb isiklik sobivus põhjustasid dramaatilise lahkuminekku.

Novembris mõlemapoolne mossitamine sai lõpuks otsa, ja Haavikko naasis majja, kus oli omal ajal teinud 30 aasta pikkuse karjääri kirjanikuna, peatoimetajana ja juhatuse liikmena.

„Maja vaim on sama. Mõtlesin ette, kuidas sada aastat vana raamatukogu, missugune see nüüd on. Kas see on hävitatud, süstematiseeritud? See oli niisama segi nagu varem, mis oli sümpaatne ja ilus niisugustel arvutisüsteemide aegadel.“

Haavikko on näinud palju ja positiivseid unenägusid, kus ta on naasnud Otavasse kirjastajaks.

„Olen neis unenägudes palju kordi kavandanud koos Heikki A. Reenpääga pildi- või kultuuriteost. Oli põnev näha unenägude toimumiskohta. See on psüühiliselt head tegev asi, sest oleme olnud lähedased.“

Tänapäeval ei ole kirjastaja vahetamine probleem. Vanasti oli teisiti, kui vaimsed seosed olid tõesti tugevad.

„Inimene peab leidma endale õige maja ilma negatiivsete eelarvamusteta. Kirjastaja vahetamine on hea asi, Euroopa praktika.“

Haavikko tõesti teab, et kirjanik on tundlik ja raske nähtus. Ta teab seda kui kirjanik ja kirjastaja.

„Otava“ Leena Majander (peatoimetaja) on uskumatult asjatundlik ja positiivne inimene, tema on minu tagasituleku korraldanud, oli see neile kasulik või mitte. Igatahes ei maksa see neile midagi.“

„See on minu mänguasi.“

Ida-Euroopast Soome tulnud mees kerjab põlvili Bulevardil, number 19 väravaaluse ees. Haavikko ei ole jälle kord mitu päeva kusagil käinud. Nädala pärast läheb ta kaugele, Kauppatorile ja Presidendilossi ballile. Maalt on toodud etiketikohane rõivastus.

Ta on surmkindel, et pidutseb lossis viimast korda.

„Akadeemikuid kutsutakse nüüdsel ajal kuueaastaste vahedega. Kekkose ajal kutsuti igal aastal. No minul ei ole enam ka tahtmist sinna trügimise sisse: tunnen inimesed ja nende patud.“

Rumeenia kerjuseid ei ole Haavikko näinud, aga kui näeks, siis annaks raha küll, alati annab, kui kehv palub. Inimestelt ei tohi ära võtta lootust ja ka mitte inimlikkuse kujutlust. Ta ise ei kujutle, det almuseandmine talle kuidagi kasuks arvatakse.

Vaid mõned saavutused elus tunduvad veel tähtsad.

Metsa omamine ja kasvatamine.

Aktsiad, millega on loodud põhi kirjastustegevusele.

Kirjanduspreemiad, tv-projektid, ooperilibretod, soome modernismi klassikuteks nimetatud luuletused – nende üle ta uhkust tundma ei nõustu. Rahulolu siiski selle üle, et on need teinud.

„Uhke võiksin ehk olla selle üle, et tõin esile politsei tapatööd Mikkeli pantvangidraamas.“

„Kogu vabariik nägi televiisorist, mis toimus, aga keegi teine ei reageerinud politsei tegevusele. See on väga soomlaslik, passiivne argus.“

„Ja ehk oleks põhjust ka selle üle uhkust tunda, et olin omal ajal pahempoolsete tapanimekirjas esimesel kohal. See on ju aukoht.“

Haavikkot on nimetatud vabariigi pessimistik; ta on kritiueerinud Mauno Koivistot ja Martti Ahtisaarit, uue ooperimaja ehitamist, raamatukogude ressursipuudust, valitsuse kriisiaastate majanduspoliitikat, Soome võimalikku Nato-liikmelisust...

Sünget oraaklit kuulatakse siiski veel harva. Vananedes muutub elu aeglaeks, pikaldaseks, kiretuks.

Olen vabanenud juba paljudest asjadest. Varem oli alati kiire, see tundub isegi hea.“

Tunded siiski lahjemaks ei muutu, aga aeg aeglustub ja unetus muutub raskemaks taluda.

„Olen hakanud muusikat kuulama. Varem pidasin end väärituks seda nautima. Nüüd kuulan isegi raadiot. Unetutel öödel. See, mis tähelepanu äratav, on ühiskonna vaesus: tuleb häid saateid, aga ikka uuesti. Kui kuuled Vuokko Nurmesniemist juba kolmandat korda, siis hakkab väga tuttav olema.“

Jõulud veedab Haavikko oma poja pere juures.

„Siia ei tahaks jääda“ ütleb ta ja vaaatab oma avarat elutuba.

Tänapäeval ei saa jõulutunnet enam kätte, aga lapsepõlveaastad ja elu alguseaastad on hästi meeles.

„Ma ei tea, kas ma mõtlen surmast palju või vähe, aga siiski tõsiselt ja tõetundega. Kuidas surm toimub ja mis see on.“

Kõik oskavad surra, kui aeg on käes. Enne seda on meil siiski raske tajuda elu peatumist. Arvame, et oleme surematud, sest *oleme* surematud nii kaua kui elame.

Siis aga elu vaid lakkab ja inimene muutub tundetuks.“

Ehk ei ole siin karta midagi.

Tõlkinud Piret Saluti

*Paavo Haavikko suri 6. oktoobril 2008*

*2007 ilmus „Päämaja“ (Peamaja) uus versioon. Sellest pidi saama Haavikko viimane raamat, ta kavatses täiendada vana, „Päämaja“, mis oli ilmunud 1999.aastal. See raamat ilmus eesti keeles tänavu – Argo 2021. Mõlemad trükid on siiski identsed, kirjanikul ei olnud enam jõudu. Viimaseks raamatuks jäi „Ei. Siis kyllä“ (2006).. SP*